

KABLI KOT METAFORA

Sodobne tehnologije v kontekstu umetnostnega muzeja kot obogatitev vzgojno–izobraževalnega dela v šoli

Brigita Strnad, muzejska svetovalka UGM

UVOD

Razvoj tehnologij je danes podvržen bliskovitim spremembam, kar od nas zahteva nenehno usvajanje novih znanj, spretnosti in kompetenc. Dnevno smo izpostavljeni računalnikom in pametnim telefonom, ki jih sicer obvladamo, kar pa še ne pomeni, da tudi razvijamo sposobnost kvalitetnega ravnanja z njimi. Dr. Andrej Brodnik v intervjuju v primeru IKT v šolah pravi, da ni dovolj, če *»otroci informacijsko–komunikacijsko tehnologijo poznajo in uporabljajo, ampak jo morajo tudi razumeti. Smo pač v digitalnem svetu, v katerem si moramo, da tako rečem, podjarmiti stroj, da nam bo koristno služil – da se razume, služil na različnih področjih od umetnosti do znanosti ...«* (Fidermuc, 2018). Hkrati opozarja, da je v današnjih šolah še vedno premalo vsebin računalništva, programiranja in sodobne umetnosti (prav tam).

Umetnikom različni računalniški programi, videi in telekomunikacije pogosto predstavljajo izrazno sredstvo. Ta orodja raziskujejo, prirejajo svojim idejam, postavljajo nove meje in pravila. Tehnologijo uporabljajo na ustvarjalen in inovativen način. Zato umetniška razstava, ki predstavlja tovrstno umetnost, ponuja inovativno učno okolje, ki spodbuja ustvarjalen, motivacijski odnos tudi s tehnologijami, hkrati pa lahko učiteljem služi kot učno sredstvo. Tako lahko učenci pametni telefon spoznajo v vlogi nosilca estetskega sporočila, televizijski ekran kot del gibljivega objekta – ali električne kable kot metaforo. Umetniški video, gibljivi objekti in drugi sodobni mediji sicer že sami po sebi navdušujejo učence. Savva in Trimis (2005) sta, ko sta preučili odziv otrok na sodobna umetniška dela v muzejski postavitvi, zaključili, da takšen stik otrok s sodobno umetnostjo sicer predstavlja pomemben del njihove vzgojno–izobraževalne izkušnje, vendar le ob uporabi primernih pristopov in metod pedagoškega dela.

V prispevku se bom osredotočila na vzgojno–izobraževalno delo s skupinami iz osnovnih šol ob razstavah sodobne umetnosti. Teorijo bom podprla s praktičnimi primeri z razstave *Ne glej nazaj, okej?* v Umetnostni galeriji Maribor (v nadaljevanju: UGM). Zanimala sta nas soočenje in interakcija učencev z razstavo, ki vključuje sodobne tehnologije.

Prispevek umetnostnih muzejev k popestritvi in obogatitvi pouka

K zunanjemu učnemu prostoru uvrščamo tudi različne druge institucije (muzeje, galerije ipd.). Vanje lahko učenci občasno zahajajo skupaj z učitelji, pomenijo pa povezovanje šole z različnimi ustanovami, popestritev in obogatitev pouka, obenem pa učence opozarjajo, da so izvori znanja različni (Blažič idr., 2003). Tavčar (2003, str. 188) o obiskih umetnostnih muzejev v kontekstu šole piše: *»Če šolski sistem ne zagotavlja metodično in sistematično vsakemu posamezniku stika z umetnostjo in njenimi različnimi interpretacijami, se odpoveduje odgovornosti – ki je samo njegova – da producira kompetentne posameznike, obdarjene s shemami percepcije, mišljenja in izražanja, ki so pogoji za prisvajanje kulturnih dobrin.«* Obisk umetniške razstave uresničuje načelo kakovosti, saj se učenci pri tem v živo srečajo s kvalitetnimi deli umetnosti. *»Načelo kakovosti poudarja (med drugim) potrebo po tem, da je*

vsaka umetniška izkušnja, ki je uporabljena v pedagoškem procesu, čim bolj kakovostna oziroma najboljša glede na možnosti.» (Duh in Zupančič, 2013, str. 74)

V umetnostnem muzeju se učenci soočajo s slikami, kipi, fotografijami, videi, instalacijami, večmedijskimi objekti in še čem. Elementi, ki jih muzej prispeva k popestritvi in obogatitvi vzgojno-izobraževalnega dela v šoli, so: dejanska velikost umetnine, nepopačene barve, gibanje okoli ali skozi tridimenzionalna dela ipd. Zlasti za sodobno umetnost je značilno večsenzorno zaznavanje: gledanje, poslušanje, tipanje. Nikakor ne smemo zanemariti vloge prostora, ki na obiskovalca običajno deluje na nezavedni ravni. Butina piše, da je struktura človeškega prostora *»primer vizualnega – in sploh čutnega »materialnega« – govora, ki ga zavestno ne mislimo, ker je že v zgodnji mladosti postal integralni del nas samih ...«* (1997, str. 176). Pri interpretaciji umetnine zato sodelujejo še zatemnitev prostora, zvok iz drugega prostora, sosledje umetnin itd. Vse to se izgubi pri demonstriranju umetnine preko fotografij, knjig ali interneta, je pa ključno pri pridobivanju estetske izkušnje. Bračun Sova piše: *»Srečanje med umetniškim delom in njegovim gledalcem (muzejskim obiskovalcem), t.i. estetska izkušnja – izkušnja, ki izvira iz neposrednega stika z likovno umetnino –, je bistvo muzeja kot avtentičnega prostora likovne umetnosti.»* (2014, str. 12). V prostoru se zares »potopimo« vanjo, saj smo s celotnim fizičnim telesom prisotni v matrici okoliščin, ki določajo, kako in kaj zaznavamo (Puncer, 2018).

Slika 1: Soočanje z zatemnjenim prostorom, velikim formatom, gibljivo sliko in zvokom. (foto: Damjan Švarc)

Razstava »na kable« pritegne sama po sebi

Tratnik (2010, str. 14) piše, da če sodobnost v umetnosti mislimo v primerjavi s preteklim časom, se pokaže nekaj njenih bistvenih potez, med drugimi omenja prav razvoj določenih znanosti in tehnologij. Zato se čas, v katerem živimo, odraža z razstavami, na katerih vidno mesto zasedajo sodobne tehnologije. Quaranta (2013) pravi, da je ta umetnost že med nami, vendar bo potrebnega še veliko dela, da se pokaže in prizna njen obstoj ter da ima nekaj povedati. Tehnologija oz. medij še ni sporočilo, kljub temu pomembno vpliva na vlogo sprejemnika umetnosti. O novih načinih analiziranja umetnosti, ki ne bi bili več povezani samo z vizualnostjo, piše Puncer: *»Izhajam iz stališča, da participativne umetnosti ni mogoče ustrezno ovrednotiti znotraj tradicionalnega okvirja umetnostne*

kritike.« (2018, str. 127) To se ne nanaša samo na participatorno umetnost, temveč na svet umetnosti, ki ga je zaznamoval konceptualni obrat v sredini 20. st. in v naslednjih desetletjih tudi medijski in družbeni obrat.

Ne glede na medij se mora obiskovalec v umetnino poglobiti: jo opazovati, o njej razmišljati, razvijati dialog. Pot do bista slikarstva je za sodobnega človeka, nenehno izpostavljenega mnogim dražljajem, morda celo bolj zahtevna, če naj se vanj vživi. Na drugi strani nas instalacije, kinetični objekti ali video postavitve »vsrkajo« vase. Pri pedagoškem delu v UGM opazamo, da se je potrebno pri vodenju učencev po razstavi klasičnih del veliko več ukvarjati z motivacijo, pogostejše so težave z zbranostjo, med tem ko jih sodobni mediji pritegnejo sami po sebi, umetnina jim je takoj »všeč« ali »zanimiva«. Kar pa ne pomeni, da so z njo vzpostavili odnos, ki bi gradil trajnejše zanimanje za umetnost. Opazamo tudi, da so učencem na prvi pogled »všeč« dela, ki obravnavajo teme kot so vojne, krivice, onesnaženje, ko pa delo interpretiramo, pogosto spremenijo svoja stališča. Zato je interpretacija umetniškega dela, kot piše Bračun Sova (2014), stvar didaktike, ki se jo lahko naučimo. V nadaljevanju bom pokazala, da je glede na medij ali tip razstave vendarle potrebno k umetninam pristopati različno, čeprav je cilj isti.

Metodologija

Namen in cilj raziskave

V raziskavi nas je zanimalo, kako se učenci različnih starostnih skupin odzivajo na razstavne eksponate v razstavi *Ne glej nazaj, okej?*. Mednarodna razstava predstavlja dela 20-ih sodobnih umetnikov in umetnic, ki so bila na ogled od 30. 11. 2018 do 17.3.2019 v UGM. Tematsko so se dela dotikala identitete, migracij, enakopravnosti, vojne. Med eksponati so prevladovala video dela na televiziji ali kot projekcija. Razstavljene so bile še barvne fotografije, knjiga umetnika, digitalne montaže, instalacije iz vsakdanjih predmetov, zvočna instalacija in serija štirih slik v mešani tehniki. Učenci so lahko neposredno obravnavali in primerjali video, kinetični objekt, fotografijo, instalacijo in sliko.

Raziskovalne metode

Pri raziskovanju smo sledili kvalitativni metodologiji pedagoškega raziskovanja. Za analizo podatkov smo uporabili osebne zapise in arhiv fotografij, ki je nastajal ob izvedbah vodstev.

Raziskovalni vzorec

Raziskovalni vzorec je zajemal učence od 1. do 6. razreda (okoli 250 učencev), ki so si v času od 30. 11. 2018 – 27. 2. 2019 ogledali razstavo *Ne oglej nazaj, okej?*.

V nadaljevanju bom pisala o vodstvih, ki smo jih izvajali za skupine iz osnovnih šol za učence od 1. – 6. razreda.

Rezultati in interpretacija

Poglavje rezultatov bomo predstavili v štirih korakih. V prvem koraku smo učence povprašali, kaj pričakujejo, da bodo videli v UGM in na razstavi. V drugem koraku so učenci dobili navodilo, da si v obsegu 10 – 15 minut samostojno ogledajo razstavo. V tretjem koraku so učenci ob vodenem ogledu spoznavali razstavne eksponate. V četrtem koraku je sledila evalvacija.

Analiza prvega koraka: Kaj učenci pričakujejo, da bodo videli v UGM

Pred vstopom v razstavišče smo skupine najprej povprašali po pričakovanjih o tem, kaj bodo videli na razstavi. Ne glede na starost obiskovalcev smo pridobili odgovore: »slike«, »slike in kipe«, »umetnine«, »stare stvari«.

Analiza drugega koraka: Samostojni ogled razstave

V drugem delu smo učencem ponudili možnost, da si razstavo ogledajo brez predhodnih informacij o njej. Učenci so bili prepuščeni lastni organizaciji gibanja, pogleda, pogovoru s sošolci ... Pri opazovanju nas je zanimalo, kako se bodo skozi ogled obnašali in kakšno vlogo imajo pri tem tehnologije.

Največ doživetega zanimanja so učenci pokazali za video. Intenzivnejše vživljanje v video smo opazili zlasti pri učencih nižjih razredov, saj so posnemali gibanje oseb, ki nastopajo v videu. Tako so se na primer med gledanjem videa vožnje avtomobila, posnetega s kamero na sprednjem delu vozila učenci postavili v vlogo voznika in v rokah držali »nevidno« krmilo. Najdlje so se zadrževali pred videoprojekcijami velikega formata v zatemnjenem prostoru. Večinoma so samoiniciativno posedli, dokaj umirjeno gledali in poslušali, med seboj komentirali in se smejali. Čeprav smo si želeli, da ne bi posegali v njihovo samoorganizacijo, smo jih neredko tukaj vseeno spodbujali, da gredo naprej.

Na ogled razstave je vplival tudi zvok iz naslednjih prostorov, kar pomeni, da so se gibali za zvokom, zlasti če je ta v nekem trenutku postal glasnejši.

V prostoru, kjer so bile poleg treh televizij razstavljenе še tri barvne fotografije velikega formata ter ena avtorska knjiga, so se največ po dva ali trije učenci na kratko sprehodili še do ostalih del. Ostali so se v skupinah po 15 – 20 večinoma nakopičili pred ekrani. Fotografije in slike niso pritegnile pozornosti učencev, redki, ki so jih vseeno opazovali, so se pred njimi zadržali za kratek čas, zgolj nekaj sekund.

Slika 2: Učenci si ogledujejo video. (foto: arhiv UGM)

Po ogledu razstave smo učence povprašali po vtisih o razstavi. Mlajši osnovnošolci so bili nad ogledom razstave večinoma navdušeni. Komentirali so bili: zanimivo, super, odbito, smešno. Na vprašanje, kaj je bilo na razstavi takšnega, da jim je bila zanimiva ali super, so se zelo pogosto navezovali prav na tehnologijo. Odgovarjali so: »da je toliko televizij« ali so opisovali dogodke, ki so jih videli na videih. Prisotnost videa (učenci so video imenovali: televizija, film, posnetki, nekateri celo risanka) jih je najbolj presenetila. Kot posebnost so omenjali tudi instalacije, ki vključujejo gibanje. Zanimivo je – ob tem ko smo opazili, da so se otroci gibali in celo tekli za zvoki – da zvoka pri opisovanju vtisov niso omenjali. Ko smo jih o tem posebej vprašali, so se zvokov vseeno spomnili in jih tudi znali opisati.

Analiza tretjega kroga: Skupinski ogled razstave

Učenci so razstavo doživljali kot pozitivno in so se ponovnega ogleda veselili. Skupni ogled je bil namenjen temu, da poglobijo svoje vtise, ozavestijo in ponotranjijo, zakaj jim je bilo nekaj zanimivo ali všeč. Za ogled smo tokrat izbrali samo pet umetnin, ki smo jim glede na odzive otrok včasih dodali še kakšno delo. Pri izboru umetniških del smo upoštevali raznolikost medijev (televizija, projekcija, slika, fotografija, instalacija) in odzive obiskovalcev skozi prvi samostojni ogled – nismo vključili samo tistih umetnin, ki so jih pritegnile, temveč tudi »spregledane«.

Slika 3: Za učence smo pripravili pripomočke, s pomočjo katerih so lahko vsi izrazili občutke, ki jim jih je umetnina vzbujala. (foto: arhiv UGM)

Zanimalo nas je, ali se bo doživljanje razstave spremenilo, potem ko bodo dela bolj poglobljeno opazovali, jih opisovali, o njih izražali svoja občutja, poslušali druga mnenja. Katera dela bodo favorizirali po vodenem ogledu in ali bo tudi na to še vedno vplivala tehnologija? Za učence od 1. do 6. razreda smo pripravili pripomočke – kartončke s simboli za jezo, veselje, žalost, strah in začudenje, s pomočjo katerih so lahko izrazili svoje občutke do umetnine. Učence smo najprej prosili, da si posamezno delo v tišini ogledujejo vsaj minuto. Nato so vsi pokazali svoj »občutek« in sledil je pogovor, kaj v umetnini je takšnega, da jim vzbuja na primer jezo. Pedagoginja jih je s vprašanji usmerila v še bolj poglobljeno opazovanje in pojasnjevanje, v pogovor je vključevala informacije (o umetniku, kontekstu) ter učence spodbujala, da poslušajo drug drugega. Po tem, ko smo umetnino interpretirali, so učenci ponovno pokazali kartonček, seveda so tokrat lahko izbrali drugo čustvo.

Analiza četrtega koraka: Evalvacija

Učenci so tokrat ob posamezni umetnini preživeli daljše in kvalitetnejše časovno obdobje, tako ob videu kot tudi ob sliki. Toda med ogledovanjem slike so se učenci precej več ozirali za deli, ki so vključevala gibanje in zvok. Med interpretiranjem slike so vmes spraševali o tem, kaj se dogaja ne videu, ki je bil nedaleč stran, ali kaj je zvok, ki se je slišal za zaveso. Njihova pozornost pri spoznavanju slike je bila veliko bolj na preizkušnji kot pri ogledu videa v zatemnjeni sobi, kjer so bili skoraj povsem izolirani pred drugimi dražljaji.

Aktivnost smo zaključili z likovno nalogo, na kateri so učenci ponovno likovno izrazili svoje doživljanje razstave. Kljub temu, da smo v vodstvo vključili tudi ostala dela in jih enakovredno obravnavali, so otroci poustvarjali predvsem prizore iz videov ali gibljive instalacije.

ZAKLJUČEK

»Res je, da tehnologija znatno podpira in odpira polje novim medijem, zato ne moremo reči, da je umetnost ista kot pred 200 leti, toda temeljna sporočila so več ali manj ista, saj ves čas poskušamo le interpretirati svet.« Aleksij Kobal (2017, Vesna Teržan, Intervju, RTV SLO)

Da učence pritegnejo bolj dela sodobne tehnologije kot klasične umetnine nas ni presenetilo. Že leta se soočamo z učenci, ki so rojeni v svet tehnologije in jo dnevno uporabljajo. V raziskavi nas je najbolj presenetilo, da so v vseh skupinah pričakovali, da bodo v razstavi videli slike, kipe ali celo stare stvari. Ali je to vplivalo na ogled razstave? Zagotovo. Gibljiva slika je zanje bila v kontekstu umetnostnega muzeja očitno nekaj novega, čeprav je na umetniški sceni prisotna že več kot pol stoletja. Tudi instalacija ali zvok v umetnosti niso novost, vendar niti eden izmed učencev ni omenil, da bi lahko kaj od tega videl na razstavi.

Iz odgovorov, ki smo jih pridobili v uvodu, lahko sklepamo, da učenci pred prihodom v UGM niso bili seznanjeni s vsebinami razstave. Zgodilo se je celo, da je bila skupina učencev skupaj s spremljevalci prepričana, da so prišli na ogled lutkovne predstave, pri čemer se je izkazalo, da jih oseba, ki je na šoli aktivnost koordinirala, ni seznanila niti s tem, v kakšno ustanovo gredo. V kolikor bi bili učenci prehodno seznanjeni s vsebino razstave in morebiti z značilnostmi umetniških medijev, morda v prvem delu ne bi bilo toliko spregledanega.

Pričakovanje, da bodo videli predvsem slike, ponuja v razmislek znanje in izkušnje, ki jih učenci že imajo z umetnostjo – pridobljene doma, v šoli ali na obšolskih dejavnostih. Slovenski učni načrt za Likovno umetnost za osnovno šolo (F. Kocjančič, idr., 2011) loči področje umetnosti na: oblikovanje na ploskvi (risanje, slikarstvo, grafika) in oblikovanje v tridimenzionalnem prostoru (kiparstvo in arhitektura). Šele v drugi triadi je v eni alineji omenjena raba digitalne fotografije, v zadnji triadi se še doda snemanje kratkega videa, izdelovanje fotomontaže ali animiranega filma, uporabljanje osnovnih postopkov digitalne tehnologije. Takšno uvajanje tehnologij ni v skladu s tem, kar danes predstavlja umetnost kot tudi celotna sodobna vizualna kultura, ki so ji otroci v veliki meri izpostavljeni že pred vstopom v šolo (televizija, računalniške igre, reklamni oglasi).

Na odgovore bi lahko vplival tudi razstavni program UGM, ki poleg sodobne umetnosti vključuje tudi razstave moderne umetnosti, saj so na vprašanja odgovarjali tudi učenci, ki so v UGM bili že večkrat (19 razredov od 1. do 5. razreda v okviru abonmaja UGM).

Skozi vodstvo po razstavi se je izkazalo, da so bile manj opažene slike in fotografije, medtem ko so učence sodobne tehnologije ne glede na vsebino »vsrkale«. Iz tega sklepamo, da je primerno načrtovati različne pristope pri obravnavanju različnih umetnin. Pri interpretiranju slike je tako smiselno dodatno vključevati tisto, kar video vzbuja sam po sebi, na primer gibalne igre ali kakšen druge naloge in igre, ki bi ohranjale koncentracijo. Pri sodobnih medijih pa je še kako pomembno otrokom spraviti v zavest, da še ni dovolj, če jim je delo »všeč«.

Tako v strokovni literaturi kot v poljudnih medijih se ogromno govori o tehnologiji in pomenu vzpostavitve in vzdrževanja pozitivnega odnosa, da nas le-ta ne potegne vase. Tudi v UGM v okviru izobraževalnih programov čutimo poslanstvo, da s pomočjo umetnosti razvijamo pozitiven odnos do tehnologij. Verjamemo, da se iz umetnosti lahko širi tudi na druga področja.

Literatura:

Blažič, M., Ivanuš Grmek, M., Kramar, M. in Strmčnik F. (2003). *Didaktika*. Novo mesto: Visokošolsko središče, Inštitut za raziskovalno in razvojno delo.

Bračun Sova, R. (2014). *Pedagoška vrednost interpretativne sheme umetnostnega muzeja*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Ljubljana.

Butina, M. (1997). *Prvine likovne prakse*. Ljubljana: Debora.

Duh, M. in Zupančič, T. (2013). Likovna apreciacija in metoda estetskega transferja. Revija za elementarno izobraževanje, št. 4. Maribor: Pedagoška fakulteta.

F. Kocjančič, N., (2011). *Program osnovna šola. Likovna vzgoja*. Ljubljana. Ministrstvo za šolstvo in šport. Zavod RS za šolstvo.

Fidermuc, K., (2018). *Otroke je treba na digitalno dobo pripraviti s pravim znanjem*. Delo. 2. november 2018. <https://www.delo.si/delove-podjetniske-zvezde/novice/otroke-je-treba-na-digitalno-dobo-pripraviti-s-pravim-znanjem-107798.html>

Tavčar, L. (2003). *Zgodovinska konstitucija muzeja kot sestavine sodobne zahodne civilizacije*. Ljubljana: ISH - Fakulteta za podiplomski humanistični študij, Narodna galerija.

Puncer, M. (2018). *Medprostori umetnosti*. Ljubljana: Sophia.

Tratnik, P. (2010). *Transumetnost. Kultura in umetnost v sodobnih globalnih pogojih*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Savva, A. in Trimis, E. (2005). *Responses of Young Children to Contemporary Art Exhibitions: The Role of Artistic Experiences*. International Journal of Education and Arts.

http://educacaoartistica.dge.mec.pt/assets/responses-of-young-children-to-contemporary-art-exhibits_andri-savva-eli-trimis.pdf

Quaranta, D. (2013). *Beyond New Media Art*.

http://www.linkartcenter.eu/public/editions/Domenico_Quaranta_Beyond_New_Media_Art_Link_Editions_ebook_2013.pdf